

КОМПОНЕНТЕ УЗРАСТА И СТАРОСНЕ ГРАНИЦЕ У МАЛОЉЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Др Николина Грбић Павловић

Висока школа унутрашњих послова

Бања Лука

Апстракт: Малољетник је лице одређеног старосног узраста, посебних биопсихичких особина, које се разликује од дјеце и одраслих у степеној емоционалној и интелектуалној зрелости. Појам „малољетник“ је настао и тјесно је везан за кривичноправну проблематику противдруштвеног понашања младих. Он се у кривичном праву (али и прекршајном праву) углавном одређује лимитирањем граница узраста учинилаца кривичних дјела. С обзиром на то да се на основу узраста одређује да ли ће неко лице одговорати за учињено кривично дјело, који поступак ће се водити против њега, које санкције му се могу изрећи и друго, у раду ће се најприје дати основне одреднице о појму малољетника (како у међународним документима, тако и према домаћим прописима), затим одредити компоненте узраста и приказати старосне границе малољетника у упоредним малољетничким кривичноправним системима. На крају, одредиће се појам малољетника и старосне границе малољетства у малољетничком кривичном праву Републике Српске.

Кључне ријечи: малољетници, старосне границе.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Специфичности преступничког понашања лица, недовољне биопсихичке и социјалне зрелости, одражавале су се, у току дугог историјског периода, на кривичноправни и процесни статус малољетних лица. Припадници покољења младих, за разлику од одраслих, зрелих личности, одликују се наглашеним биопсихичким промјенама, чија динамичност пружа знатне могућности за васпитање, социјализацију итд., али како је млада личност недовољно изграђена, она је у тој фази развоја прилично осјетљива и на утицаје који њен развој и понашање могу усмјерити у асоцијалном

и антисоцијалном смијеру. То су личности у развоју, у критичном раздобљу између дјетињства и зрелости, које карактерише физиолошка нестабилност, душевна напетост, психичка нестабилност и превелика осјетљивост.¹ Стога, млади, као још недовољно обликоване личности, имају знатно умањену одговорност у правном и моралном смислу.²

Период малољетства у кривичноправном смислу углавном се поклапа са периодом који се у психологији и психијатрији означава појмом адолесценција (лат. *adolescere* – расти), односно посебно осјетљивим развојним раздобљем које „започиње репродуктивном способношћу, а завршава се успоравањем физичког развоја”³ и које се најчешће описује као период у којем млада особа треба да се одвоји од породице, индивидуализује, тј. створи темеље кохерентном идентитету, усвоји адекватне обрасце функционисања у личним и социјалним односима и ухвати у коштац са новим вриједностима и нормама, по правилу „кроз вртлог бурних испољавања”⁴

ОДЛИКЕ МАЛОЉЕТСТВА (АДОЛЕСЦЕНЦИЈЕ) И ПОЈАМ МАЛОЉЕТНИКА

У далекој прошлости, у примитивнијим друштвима, адолесцентни период означавао је крај дјетињства и улазак у свијет одраслих. Преузимајући дужности, млади човјек је тада преузимао и права одраслих. У таквим друштвима, анатомско-физиолошка и полна зрелост подударале су се са психолошком и социјалном зрелашћу. У оквирима релативно једноставне организације друштва, то је било реалније него у нашим, савременим условима. Живот младих у савременом друштву је неизмјерно сложенији, па сама чињеница да је адолесцент анатомски и физиолошки зрео не говори неминовно о његовој психолошкој зрелости, а посебно не о његовој социјалној зрелости и економској самосталности.⁵ За доњу границу адолесценције данас се узима узраст од 11 година, док у погледу горње границе не постоји сагласност у релевантним научним дисциплинама, при чему већина аутора прихвата узраст од 25 година као улазак у одрасло доба.⁶

Консензуса нема ни када је ријеч о „неизбјежности” бурног проласка кроз ову развојну фазу. Рани психоаналитички радови су упућивали на

1 Бабић, М.: *Кривично право-Општи и посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2008, стр. 193.

2 Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ.: *Делинквенција младих*, Глобус, Загреб, 1993, стр. 10–11.

3 Хрњица, С.: *Општа психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд, 1990, стр.122–123; Смиљанић, В., Толичич, И.: *Дечја психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1986, стр. 34.

4 Види шире: Алексић, О., Пејовић-Милованчевић, М.: *Адолесценција – митови, стереотипи, реалност*, *Зборник радова Унутрашња и спољашња реалност адолесцената*, ИП Жарко Албуљ, Београд, 2005, стр. 47.

5 Ђирић, З., Димитријевић, Б., *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009, стр.186.

6 Алексић, О., Пејовић-Милованчевић, М., *op. cit.*, стр. 47.

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

неизбјежну психопатологију у периоду адолесценције, док су психолошке студије из раних седамдесетих година XX вијека констатовале одсуство значајних психолошких тешкоћа код већине адолесцената.⁷ Најчешћа хетеро-агресивна понашања у периоду адолесценције су импулсивна понашања. То су напади бијеса и љутње праћени пражњењем, кроз покрете дијелова тијела или тијела у цјелини. Присутни су и вегетативни симптоми са могућим сужењем свијести. Овај облик понашања показатељ је дубљег назадовања у психичком функционисању и одвија се нагло, експлозивно, уз снажно афективно пражњење. Млада особа није у стању да на другачији начин испразни своју негативну енергију, нити је у стању да је контролише вишим дијеловима личности. У таквом стању нападају се објекти, живи или неживи, у околини. Наглост у деструктивним радњама може довести и до тешких кривичних дјела, до веома опасног и застрашујућег понашања.⁸

Дилеме око тога да ли је адолесценција неизбежно период „буре и стреса“ у развоју сваке просјечне јединке, да ли су неурофизиолошка неразвијеност мозга или одсуство емоционалне зрелости оно што битно разликује младе од одраслих, или је пак наглашавање бура адолесценције резултат својеврсног мита „о периоду који рађа потпуно ново биће“,⁹ и те како се реперкутују на плану друштвеног реаговања на малољетничку делинквенцију. Савремена кривична законодавства уважавају ову чињеницу, и својим нормама диференцирано приступају друштвеној реакцији према малољетним делинквентима. Такав приступ се одражава на начин утврђивања кривице малољетника, на избор кривичних санкција, на дефинисање сврхе санкција, али и на специфичности кривичног поступка и начина извршења кривичних санкција према малољетницима.¹⁰

Свакој култури, сваком народу, у складу са његовим особеностима, начином привређивања, друштвеном организацијом и системом идеала и вриједности, али и религијским схватањима, одговара особено схватање појма дјетета и његовог развоја.¹¹ Не постоји универзална и јединствена дефиниција дјетета и није је лако наћи. Она се често изводи посредно, на основу одредаба којима се постављају старосне границе за, на примјер, запошљавање, мобилизацију у оружане снаге, закључење брака или заснивање радног односа, па се дефиниција дјетета у међународном праву заснива на утврђивању узраста за уживање неког права или заштите права дјетета.¹²

⁷ *Ibidem*, стр. 47–48.

⁸ Ђирић, З., Димитријевић, Б., *op. cit.*, стр.188.

⁹ Види шире: Алексић, О., Пејовић-Милованчевић, М., *op. cit.*, стр. 49–50.

¹⁰ Кнежевић, С.: *Малолетничко кривично право-материјално, процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010, стр. 25.

¹¹ ⁶⁵ Види шире: Требјешанин, Ж.: *Представа о детету у српској култури*, Југословенски центар за права детета, Београд, 2000, стр. 297.

¹² ⁶⁶ Вучковић-Шаховић, Н.: *Права детета и међународно право*, Југословенски центар за права

Статус малољетника може се одредити прецизирањем старосних граница, или пак препуштањем надлежним државним органима да процјењују биопсихичку и социјалну зрелост сваког младог преступника. Прихватањем овог другог приступа, у поступак утврђивања зрелости малољетника укључили би се ванправни експерти, а због недостатка стриктних критеријума, отворио би се простор за арбитрерно поступање.¹³ Сходно томе, у кривичноправним законодавствима највећег броја земаља, утврђују се старосне границе, којима се малољетни извршиоци кривичних дјела издвајају од пунољетних учинилаца кривичних дјела, а утврђивањем доње границе малољетства постављају се границе кривичне одговорности.

Прије законског дефинисања појма малољетник (енгл. *juvenile*), потребно је утврдити однос између појмова дијете и малољетник, како у међународним документима, тако и у националном законодавству. Према члану 1. Конвенције о правима дјетета¹⁴: „дијете је свако људско биће млађе од 18 година, уколико се према законима који се односе на дијете пунољетство не стиче раније“.¹⁵ Из наведеног произилази да Конвенција поистовјеђује дијете са малољетним, а одраслу особу са пунољетним лицем. Стандардна минимална правила за уређење малољетничког правосуђа, познатија као Пекиншка правила,¹⁶ дефинишу сљедеће појмове: малољетник, преступ и малољетни преступник. Малољетник је дијете или млада особа која се, према дотичном правном систему, може у погледу преступа третирати друкчије од одраслих (Пекиншко правило 2.2 (а)). Према Пекиншком правилу 2.2 (б), преступ је свако понашање (поступање или пропуштање) које је кажњиво по дотичном правном систему. Малољетни преступник је дијете или млада особа за коју се тврди да је извршила или за коју је утврђено да је извршила преступ (Пекиншко правило 2.2 (в)). На овај начин се под појмом малољетник подразумевају особе различитог узраста, од седам до 18 година старости и више.

Из свега претходно наведеног произилази да не постоји међународни документ који дефинише појам малољетника путем критеријума узраста. Ипак, Конвенција о правима дјетета одредбом из члана 41. подстиче стране уговорнице да увијек примјењују виши стандард од онога утврђеног Конвенцијом, без обзира да ли је такав стандард постављен њиховим унутрашњим правом или међународним правом које је за дату државу обавезујуће.¹⁷

детета Београд, 2000, стр. 82.

13 Шукулић, М.: *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Досије, Београд, 2003, стр. 80.

14 Convention on the Rights of the Child, усвојена од Генералне скупштине УН Резолуцијом број 44/25, од 20. новембра 1989. године.

15 Види шире: Петровић, М., Вучковић-Шаховић, Н., Стевановић, И.: *Права детета у Србији 2006. године*, Центар за права детета, Београд, 2007.

16 *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – The Beijing Rules*, усвојена од Генералне скупштине УН Резолуцијом број 40/33 од 29. новембра 1985. године.

17 Види шире: Вучковић-Шаховић, Н.: *Малолетничко правосуђе у међународном праву са посеб-*

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

Основна идеја аутора Пекиншких правила је била да се створе правила која би се примјењивала на сва људска бића млађа од 18 година, пошто постоји могућност да се дијете млађе од 18 година, према неким националним законодавствима, сматра пунољетним. Проблем је донекле и језичке природе. „Juvenile”, како се користи у енглеском језику, не користи се тако често у француском или неким другим језицима. „Juvenile” је на одређени начин ближи изразу „young – млад”. У домаћем законодавству термин млад нема правно значење.¹⁸

Појмови малољетник, млађи малољетник и старији малољетник у овом раду ће се користити сходно законским дефиницијама из Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске¹⁹, а о њима ће више ријечи бити у оквиру наслова који се односи на појмовно одређење малољетника у малољетничком кривичном праву Републике Српске.

СТАРΟΣНЕ ГРАНИЦЕ МАЛОЉЕТСТВА И ЊИХОВ КРИВИЧНОПРАВНИ ЗНАЧАЈ

Граница с којом малољетник, у кривичноправном смислу, постаје одговоран, подразумијева узраст у коме просјечан малољетник има довољан капацитет зрелости да може разликовати прихватљиво од неприхватљивог понашања према стандардима ужег и ширег социјалног окружења у коме живи. У том смислу одређивање старосне границе одговорности малољетника за учињено кривично дјело сматрамо само дјелимично кривичноправним питањем, и придајемо му и један шири, социјални садржај, у коме се са правима и заштитом коју малољетници треба да уживају и као учиниоци кривичног дјела, повезује нужност да са достизањем одређеног степена зрелости, преузимају и носе одговорност за своје поступке.²⁰

Концепт старосне границе за кривичну одговорност односи се на узраст у коме лице посједује менталне способности да разликује добро и

ним освртом на малолетне (младе) делинквенте, *Југословенска ревија за међународно право*, год. 44, бр. 2–3, 1997, стр. 463–478.

18 *Ibidem*.

19 Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку (Службени гласник Републике Српске, број 13/10; 61/13); У даљем тексту: Закон.

20 У литератури се посебна пажња поклања управо питању односа између права која су дјечи загарантована Конвенцијом о правима дјетета и одговорности коју треба да носе за своје поступке. Указује се да процес учења и сазријевања подразумијева да дјеца постепено морају да преузимају одговорност за своје поступке. Тај процес у коме малољетник са сазријевањем развија капацитете за индивидуално и рационално доношење одлука, одражава се на другој страни и кроз постепено јачање његове моралне, али и законске одговорности за сопствене поступке. Треба имати у виду да се ради о процесу сазријевања који није довршен, па малољетници имају право да се њихова одговорност која се развија разматра од стране судија за малољетнике и пред посебним малољетничким судовима. Види: Cipriani, D. J.: *Children, their Rights, and the Beginning of Criminal Responsibility - An International Children's Rights Perspective*, Draft Ph.D. Dissertation, Vrije Universiteit Faculty of Law, Amsterdam, 2007, pp. 22–26.

лоше, односно да може да схвати значај посљедица свог дјела и да поступа у складу са таквим разумијевањем. То су године у којима лица имају способност да врше злочине и да прихватају одговорност за своје поступке, а сходно томе и да буду кривично гоњена и да им се изричу формалне кривичне санкције.²¹ Старосне границе, између осталог, подразумевају примјену различитог законодавства за малољетнике и за одрасле.²²

Најзначајнији међународноправни акт о питању узраста малољетника и њихове кривичне одговорности јесте Конвенција о правима дјетета (1989). У члану 1. Конвенције о правима дјетета наводи се да се за потребе те Конвенције дјететом сматра свако људско биће које није навршило 18 година живота, уколико се према закону који се на дијете примјењује пунољетство не стиче раније. Такође је важан члан 40. став 3. наведене Конвенције којим је предвиђено да ће стране уговорнице настојати да подстичу стварање закона, поступака, органа и установа који се изричито односе на дјецу и који се баве дјецом за коју се тврди да су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а посебно докумената којима би се утврдила најнижа старосна граница испод које дјеца не могу бити сматрана одговорном за кршење кривичног закона. Управо остављањем на вољу свакој држави да одлучи о минималној старосној граници одговорности, резултирало је великим диспаратетом приликом одређивања доње старосне границе за кривичну одговорност.

Тако и Пекиншка правила, између осталог, предвиђају „минимални узраст за кривичну одговорност“. Према правилу 4.1, у правним системима који познају појам минималног узраста за кривичну одговорност малољетника, та граница не би требало да буде везана за сувише рани узраст. Савремени приступ подразумева да се размотри да ли дијете може да одговори моралним и психолошким елементима кривичне одговорности, односно да ли се дијете, по природи своје индивидуалне способности расуђивања и разумијевања, може сматрати одговорним за, у суштини, асоцијално понашање. Стога, потребно је уложити напоре како би се усагласила разумна најнижа старосна граница која је међународно примјењива.

Доња старосна граница је граница испод које се сматра да лица немају менталне способности за кршење кривичног права. Истраживања су показала да кривичноправни систем нема у потпуности одговарајуће рјешење

21 Види шире: Ramages, K. A.: *Investigating the Minimum Age of Criminal Responsibility in African Legal Systems*, University of the Western Cape, Faculty of Law, Bellville, 2008, p. 3-4.

22 Перић, О.: *Кривичноправни положај малолетника*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1975, стр. 45. Даље, Перић наводи да старосна граница, односно узраст, нису од важности само за кривично право. Одређени узраст је потребан такође и за ступање у брак, за заснивање радног односа, за обављање појединих функција, за вршење гласачког права итд. Очигледно је да се чак у истој земљи веома ријетко поклапају грађанско и кривично пунољетство, а још мања подударност постоји у осталим случајевима.

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

за поступање са малољетним учиниоцима кривичних дјела. Показало се да је потребно да правни системи имају одређене заштитне мјере којима би се штитили интереси дјеце која се нађу у овој непожељној позицији.²³ Управо једна од мјера којом се директно штити интерес дјетета, а што је предвиђено и Конвенцијом о правима дјетета и другим стандардима Уједињених нација, јесте да малољетни учиниоци кривичних дјела требају имати право на доњу старосну границу кривичне одговорности.

Тако, уколико кривично дјело изврши лице узраста испод доње старосне границе дефинисане од стране законодавца неке земље, биће изузето из материјалног и процесног кривичноправног режима, односно такво лице се не може сматрати кривично одговорним. Уколико се, ипак, деси да лице узраста испод доње старосне границе изврши кривично дјело, политика малољетничког правосуђа треба да интегрише механизме алтернативног гоњења. Ове алтернативне мјере су најчешће мјере социјалне заштите којима се настоји избјећи кривична одговорност лица испод доње старосне границе.

Поред тога што законодавац утврђује доњу старосну границу одговорности малољетника, дефинише се и горња старосна граница одговорности малољетника. Што се тиче одређивања горње границе кривичне одговорности малољетника, ситуација је свуда скоро иста, и она је углавном постављена на 18 година. Међутим, нова тенденција, која је све више уочљива, успоставља још једну категорију кривично одговорних лица, а то су млађа пунољетна лица. Ово је категорија око које не постоје још увијек сасвим јединствени ставови. Не постоји, између осталог, истовјетно гледиште ни око старосног доба, нарочито горње старосне границе, нити када се ради о режиму који се примјењује према овој групи делинквената. Ту се наилази на право шаренило у рјешењима појединих држава, пошто се полази од посебног поступања током издржавања казне лишења слободе, па све до посебног кривичноправног режима.²⁴

У кривичном праву се уочавају три могућности за одређивање старосних граница: једна је чисто формална и односи се на календарски узраст који се манифестује у броју достигнутих година; друга је према достигнутом биопсихичком развоју, а трећа могућност се односи на социјалну зрелост малољетника.²⁵ За старосне границе могу бити од значаја још и историјски разлози (нпр. традиција), затим културни, а често су од утицаја и разлози криминалне политике. У новије вријеме социјална зрелост као критеријум за одређивање старосних граница углавном не долази до изра-

²³ Види шире: Ramages, K. A., *op. cit.*, p. 3.

²⁴ Види шире: Перић, О.: *Кривичноправни положај малолетника*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1975.

²⁵ *Ibidem*, стр. 29.

жаја, без обзира што је то најпотпунији критеријум. Најчешће се прибјегава комбиновању прва два критеријума, и то на начин да се у оквиру календарски одређених граница врши испитивање достигнутог биопсихичког развоја малољетника.²⁶

Одређивање старосне границе кривичне одговорности малољетних лица у првом реду представља одређивање узраста од кога се малољетници могу кривично процесуирати због учињеног кривичног дјела и узраста од кога им могу бити изречене кривичне санкције или алтернативне мјере прописане за малољетнике. Утврђивањем старосне границе одговорности малољетника, законодавац дефинише доњу и горњу границу унутар које учиниоци кривичних дјела имају кривичноправни статус малољетника.²⁷

Концепт старосних граница је први пут представљен у Француској, на прелазу из деветнаестог вијека, у Наполеоновом закону, и сада скоро све земље имају старосне границе за кривичну одговорност (изузеци су Панама, Брунеји и Саудијска Арабија).²⁸

Када се анализирају позитивноправна рјешења о старосној граници од које почиње одговорност малољетника за учињено кривично дјело, уочавају се значајне разлике између земаља. Та граница се креће од веома ниског узраста од 6, 7 или 8 година, па све до високог узраста од 14 до 18 година старости. Треба имати у виду да постојеће разлике морају бити схваћене у контексту многих фактора, укључујући и традицију и религију, које у појединим друштвима имају не само неформални, него и формални утицај на положај (малољетних) учинилаца кривичних дјела. У таквим друштвима је по правилу минимални узраст кривичне одговорности веома низак (6, 7, 9, 10 година), али се рани узраст кривичне одговорности среће и у друштвима у којима религија и традиција немају битан уплив на ово питање.²⁹

С обзиром на то да у Конвенцији о правима дјетета нема јасних смјерница у погледу доње старосне границе, у упоредним законодавствима постоје велике разлике приликом њеног одређивања. Ово потврђује и одлука Европског суда за људска права у предмету V. против УК.³⁰ Наиме,

26 Није тешко закључити колико су старосне границе вјештачка творевина. У кривичном праву се, на примјер (уз ријетке изузетке), не води рачуна о томе да дјевојчице раније сазријевају од дјечака. Исто тако, понекад може бити пресудно да ли је једно лице извршило кривично дјело дан прије пунољетства, или дан послје пунољетства (у првом случају, према извршиоцу кривичног дјела примјењују се кривичноправне одредбе намијењене малољетницима, а у другом случају према извршиоцу кривичног дјела примјењују се опште одредбе које важе за пунољетна лица).

27 Радуловић, Љ.: *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 45–46.

28 Hazel, N.: *Cross-national comparison of youth justice*, Youth Justice Board (YJB), London, 2008, p. 30. Доступно на: www.yjb.gov.uk

29 Радуловић, Љ.: *Малолетничко кривично право*, стр. 46–47.

30 (Представка број 24888/94, пресуда од 16. децембра 1999. године). Наведено према: Симовић, М., Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Симовић-Нишевић, М.: *Коментар Закона о заштити и поступању*

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

у овом случају Европски суд за људска права је прво разматрао да ли је приписивање кривичне одговорности подносиоцу представке у свјетлу дјела која је починио у узрасту од десет година само по себи изазвало повреду члана 3. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Чинећи ово, Европски суд је, с обзиром на то да је Конвенција живи инструмент, цијенио начело које је већ добро укоријењено у његовом прецедентном праву да је код одлучивања да ли је нека мјера прихватљива на темељу неке од одредаба Конвенције, легитимно узети у обзир стандарде који преовлађују међу државама чланицама Савјета Европе. У вези са овим, Европски суд за људска права примјеђује да, до данашњег дана, у Европи још није постигнут заједнички прихваћен минимални узраст за кривичну одговорност, те да у овој фази не постоји заједнички стандард међу државама чланицама Савјета Европе о овом питању. Иако су Енглеска и Велс европске државе са ниском старосном границом, за узраст од десет година не може се рећи да је толико низак да би се непропорционално разликовао од осталих европских држава.³¹

Према подацима за 90 земаља широм свијета учава се да доња граница кривичне одговорности варира од шест до 18 година.³² У поређењу са европским земљама, доња граница кривичне одговорности је нижа у земљама Блиског Истока и у Азији. Најнижа доња граница кривичне одговорности јесте шест година у Мексику. Генерално посматрано, бивше британске колоније имају нижу доњу границу кривичне одговорности (Канада – 12, Нови Зеланд – 10, Аустралија – 10, САД – 6+/нема³³). Највиша доња граница кривичне одговорности износи 18 година старости у Колумбији. Највећи број савремених кривичноправних система доњу границу малољетства одређују са навршених 14 година у вријеме извршења кривичног дјела (Јерменија, Аустрија, Кина, Бугарска, Данска, Италија, Њемачка, Јапан, Украјина и друге). Уколико посматрамо и земље које немају одређене старосне границе за кривичну одговорност, видимо да просјечна година старости износи приближно 12 година. Уколико се ове земље не узимају у обзир приликом одређивања просјечне године старости, оцјена је много боља и износи 13,5 година.

Код већине европских земаља доња граница кривичне одговорности је одређена између 14 и 16 година, изузев Француске, у којој је граница

са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, Међународно удружење научних радника - AIS, Бања Лука, 2010, стр. 51.

31 Симовић, М., Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Симовић-Нишевић, М., *op. cit.*, стр. 51–52.

32 Сви подаци који слиједе о доњој и горњој старосној граници кривичне одговорности малољетника преузети су из: Hazel, N., *op.cit.* p. 35 и даље.

33 Већина америчких држава немају одређену минималну границу старости за кривичну одговорност. Види шире: Griffin, P., Szymanski, L., King, M.: *National Overviews, State Juvenile Justice Profiles*, National Center for Juvenile Justice, Pittsburgh, 2006. Доступно на: <http://www.ncjj.org>

кривичне одговорности постављена на 13 година. Најнижа доња граница кривичне одговорности европских земаља је седам година у Швајцарској и Кипру. Посебно висока доња старосна граница за кривичну одговорност карактеристика је централне и источне Европе (нпр. Русија – 16).³⁴ Највећа доња граница кривичне одговорности је у Луксембургу, и износи 18 година старости.

Упркос неодређености доње старосне границе кривичне одговорности у међународним документима и различитим рјешењима у великом броју земаља, дошло је до тренда у земљама широм свијета да се доња старосна граница за кривичну одговорност повећава.³⁵

Горња старосна граница кривичне одговорности малољетника, односно година када почиње кривичноправно пунољетство, у земљама широм свијета такође је одређена на различит начин. У већини земаља ова граница је углавном постављена на 18 година.³⁶ Ова чињеница није у потпуности случајна ако се у обзир узме да је управо Конвенцијом о правима дјетета предвиђено да је 18 година граница када одређено лице, према међународним стандардима, више није дијете. Међутим, одређене земље су наставиле препознавати специфичности младих људи, те су горњу границу малољетства повећале изнад 18 година старости (нпр. Шведска – 21 година, Финска – 20 година, Кина – 25 година). Супротно томе, у неким земљама, као што су Аустралија и Нови Зеланд, на учиниоца кривичног дјела опште кривично законодавство примјењује се већ са 17 година.

Неке од најнижих горњих граница кривичне одговорности када се на учиниоца кривичног дјела примењује кривично законодавство за пунољетна лица јесу у Сингапуру са 12 година, у Јамајки са 14 година, у Турској са 15 година, у Украјини са 16 година и др. Уколико код оваквих примјера посматрамо и доњу границу кривичне одговорности, видјећемо да је и распон малољетства у овим земљама веома различит (нпр. распон малољетства у Сингапуру износи од 7 до 12 година, у Јамајки износи од 7

34 Види шире: Asquith, S.: *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe*, *Childrens Legal Rights Journal*, vol. 18, no. 1, 1998, pp.38–49; Muncie, J.: *The Globalization of crime control - the case of youth and juvenile justice: Neoliberalism, policy convergence and international conventions*, *Theoretical Criminology*, vol. 9, no.1, 2005, pp. 35–64.

35 На примјер: 1977. године у Израелу је та граница са девет повећана на 13 година старости; 1979. године у Куби је та граница са 12 повећана на 16 година старости; 1984. године у Канади доња граница кривичне одговорности је повећана са седам на 12 година; 1983. у Аргентини је граница повећана са 14 на 16 година; 1987. године у Норвешкој доња граница је повећана са 14 на 15 година старости. Види шире: Hallett, C., Hazel, N.: *The Evaluation of Children's Hearings in Scotland: Volume 2: The International Context*, Scottish Office, Edinburgh, 1998. У скорије вријеме, и то 2001. године, Ирска је повећала доњу старосну границу за кривичну одговорност са седам на 12 година, а Шпанија са 12 на 14 година старости.

36 Шуловић, З.: *Узраст малолетника као услов њихове кривичноправне одговорности*, Зборник радова, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 101– 108.

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

до 14 година, у Турској од 12 до 15 година, у Украјини од 14 до 16 година).

На промјене у правцу подизања узраста кривичне одговорности младих, велики значај имају одређени међународни правни документи који регулишу питања положаја малољетних учинилаца кривичних дјела. Истовремено са овим процесом, у појединим срединама, а у вези са све чешћим извршењем тешких кривичних дјела од стране дјеце у раном узрасту, постоји притисак политичара, јавног мњења, као и одређених професионалних кругова, да се снизи узраст кривичне одговорности или уведе систем „двоструког колосијека“, на основу кога ће се одредити нижи узраст одговорности за учиниоце тешких кривичних дјела.³⁷

Рјешења која познају сва кривична законодавства настала на територији бивше СФР Југославије, било да кривичноправни положај малољетника одређују у кривичном закону (законику) или у посебном „малољетничком“ кривичном закону, веома су слична. Наиме, малољетник је лице које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило 14, а није навршило 18 година. Такође, законски текстови ових земаља разликују три категорије малољетних лица: дијете (лице које није навршило 14 година не подлијеже кривичној одговорности), млађи малољетник (лице узраста од навршених 14 до ненавршених 16 година – према коме се могу изрицати само васпитне (одгојне) мјере) и старији малољетник (лице које је навршило 16, али није навршило 18 година, према коме се могу изрицати васпитне мјере и казна малољетничког затвора).³⁸

Међутим, новодонијети Закон за малолетничку правду Републике Македоније³⁹ познаје и једну специфичност у поређењу са законима других земаља бивше СФР Југославије. Наведени Закон одређује да се лица која су у вријеме извршења кривичног дјела у узрасту од навршених седам до

37 Види шире: Лазин, Ђ.: *Посебни и помоћни кривични поступци*, Култура, Београд, 1996, стр. 51.

38 Члан 3. *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица* (Службени гласник Републике Србије, број 85/05); члан 4. *Закон о судовима за младеж Републике Хрватске* (Народне новине Републике Хрватске, број 111/97, 27/98 и 12/2002); члан 2. и 3. *Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку* (Службени лист Црне Горе, број 64/2011); члан 12. *Закон за малолетничку правду Републике Македоније* (Службен весник на Република Македонија, број 87/2007, 103/2008, 161/2008 и 145/2010). Када је у питању Република Словенија иако је на снагу ступио нови Кривични закон (*Kaznenski zakonik, Uradni list RS, št. 55/2008*), одредаба о малољетницима и посебних кривичних санкција за ову категорију учинилаца кривичних дјела у општем дијелу овог Закона више нема. За сада је у прелазним и завршним одребама важећег закона, у члану 375. предвиђена употреба ранијег Кривичног закона (*Kaznenski zakonik, Uradni list RS, št. 63/1994, 70/1994-popr., 23/1999-KZ-A, 40/2004-KZ-B, 95/2004-UPB1*) до доношења посебног кривичног закона за малољетнике. Тако су у члану 71. предвиђене категорије малолетних лица као и у законодавствима осталих држава бивше СФР Југославије. Види шире: Корошец, Д.: Предлог најновијег словенског Кривичног законика са посебним освртом на децу и малолетнике као починитеље кривичног дела, *Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 83.

39 Закон за малолетничка правда („Службени весник на Република Македонија“, број 87/2007, 103/2008, 161/2008 и 145/2010).

ненавршених 14 година називају “дјеца у ризику”. То су лица која су извршила кривично дјело или прекршај усљед зависности од употребе опојних дрога, психотропних супстанција или алкохола, дјеца која су ометена у развоју, дјеца жртве насиља, васпитно или социјално запуштена дјеца која су се нашла у ситуацији која отежава или онемогућава остваривање васпитне функције породице или дјеца која нису укључена у систем образовања или васпитања или дјеца која су се одала пићу, скитничењу или проституцији и која су због таквих својстава дошла или могу да дођу у сукоб са законом. Ова лица не одговарају за учињено кривично дјело. Према овим лицима, њиховој породици или стараоцу суд или други надлежни државни орган (центар за социјални рад, јавно тужилаштво, орган унутрашњих послова и установа за извршење санкција за малољетнике) могу да примијене мјере помоћи и заштите (члан 13. Закона за малолетничку правду) које се састоје у одузимању или ограничавању слобода и права дјетета.⁴⁰

МАЛОЉЕТНИЦИ И ГРАНИЦЕ МАЛОЉЕТСТВА У МАЛОЉЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Казнено право⁴¹ Републике Српске (али и Босне и Херцеговине) од свог настанка полази од специфичности малољетника и на посебан начин регулише њихов положај.

Према Закону, у члановима 2. и 3. дефинисани су појмови дијете и малољетник, као и границе малољетства у Републици Српској. У складу са Законом, дијете је свако лице које није навршило 18 година живота (члан 2. став 1). Лице које није навршило 14 година Закон назива дијете и према њему се не може покренути нити водити кривични поступак, нити му се може изрећи кривична санкција без обзира на врсту, природу и карактер учињеног кривичног дјела (што значи да узраст у оваквом случају представља процесну сметњу). То значи да ова лица не могу да буду активни субјект кривичног дјела.

Појмови малољетник, млађи малољетник и старији малољетник су дефинисани у члану 3. Закона. Под појмом малољетник се подразумијева лице које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило 14, а није навршило 18 година. Надаље, узраст малољетника је дефинисан на начин да се малољетници као учиниоци кривичних дјела дијеле на двије категорије, и то на: млађе малољетнике и старије малољетнике. Млађи малољетници су лица узраста од навршених 14 до ненавршених 16 година, док су старији малољетници лица која су навршила 16, али нису навршила 18 година. Одређени број година једног лица навршава се протеком оног дана

40 Симовић М., Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Симовић-Нишевић, М., *op. cit.*, стр. 49.

41 Под казним правом подразумијевамо кривично и прекршајно право.

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

последње године који по свом броју одговара дану његова рођења.⁴²

Млађи малољетници се налазе на граници између дјеце (према којима се не примјењују никакве кривичне санкције) и старијих малољетника и њима се могу изрећи васпитне мјере. Степен њихове зрелости, психичке и социјалне, јесте такав да изрицање тежих санкција не би било оправдано. Код старијих малољетника степен душевне развијености је знатно виши и он се приближава душевној развијености пунољетних лица. Због тога се према овим лицима може изрећи и најтежа санкција предвиђена за малољетне извршиоце кривичних дјела, а то је казна малољетничког затвора.

ЛИТЕРАТУРА

1. Asquith, S.: Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe, *Childrens Legal Rights Journal*, vol. 18, no. 1, 1998, pp.38–49; Muncie, J.: The Globalization of crime control - the case of youth and juvenile justice: Neoliberalism, policy convergence and international conventions, *Theoretical Criminology*, vol. 9, no.1, 2005, pp. 35–64.
2. Cipriani, D. J.: Children, their Rights, and the Beginning of Criminal Responsibility - An International Children's Rights Perspective, Draft Ph.D. Dissertation, Vrije Universiteit Faculty of Law, Amsterdam, 2007, pp. 22–26.
3. Griffin, P., Szymanski, L., King, M.: National Overviews, State Juvenile Justice Profiles, National Center for Juvenile Justice, Pittsburgh, 2006. Доступно на: <http://www.ncjj.org>
4. Hallett, C., Hazel, N.: The Evaluation of Children's Hearings in Scotland: Volume 2: The International Context, Scottish Office, Edinburgh, 1998.
5. Hazel, N.: Cross-national comparison of youth justice, Youth Justice Board (YJB), London, 2008, p. 30. Доступно на: www.yjb.gov.uk
6. Ramages, K. A.: Investigating the Minimum Age of Criminal Responsibility in African Legal Systems, University of the Western Cape, Faculty of Law, Bellville, 2008, p. 3–4.
7. Алексић, О., Пејовић-Милованчевић, М.: Адолесценција – митови, стереотипи, реалност, Зборник радова Унутрашња и спољашња реалност адолесцената, ИП Жарко Албуљ, Београд, 2005, стр. 47.
8. Бабић, М.: Кривично право-Општи и посебни дио, Правни факултет, Бања Лука, 2008, стр. 193.
9. Вучковић-Шаховић, Н.: Малолетничко правосуђе у међународном праву са посебним освртом на малолетне (младе) делинквенте, Југословенска ревија за међународно право, год. 44, бр. 2–3, 1997.
10. Вучковић-Шаховић, Н.: Права детета и међународно право,

⁴² Митровић, Љ.: *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*, Comesgrafika, Бања Лука, 2006, стр. 42–43.

- Југословенски центар за права детета Београд, 2000, стр. 82.
11. Ђирић, З., Димитријевић, Б., Основи судске психијатрије и психологије, Студентски културни центар, Ниш, 2009, стр.186.
 12. Кнежевић, С.: Малолетничко кривично право-материјално, процесно и извршно, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010, стр. 25.
 13. Корошец, Д.: Предлог најновијег словенског Кривичног законика са посебним освртом на децу и малолетнике као починитеље кривичног дела, Зборник радова Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 83.
 14. Лазин, Ђ.: Посебни и помоћни кривични поступци, Култура, Београд, 1996, стр. 51.
 15. Митровић, Љ.: Коментар Закона о прекршајима Републике Српске, Comesgrafika, Бања Лука, 2006, стр. 42–43.
 16. Перић, О.: Кривичноправни положај малолетника, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1975, стр. 45.
 17. Петровић, М., Вучковић-Шаховић, Н., Стевановић, И.: Права детета у Србији 2006. године, Центар за права детета, Београд, 2007.
 18. Радуловић, Љ.: Малолетничко кривично право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 45–46.
 19. Симовић, М., Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Симовић-Нишевић, М.: Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку, Међународно удружење научних радника - AIS, Бања Лука, 2010, стр. 51.
 20. Сингер, М., Микшај-Тодоровић, Љ.: Делинквенција младих, Глобус, Загреб, 1993, стр. 10–11.
 21. Смиљанић, В., Толичич, И.: Дечја психологија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1986, стр. 34.
 22. Требјешанин, Ж.: Представа о детету у српској култури, Југословенски центар за права детета, Београд, 2000, стр. 297.
 23. Хрњица, С.: Општа психологија са психологијом личности, Научна књига, Београд, 1990, стр.122–123;
 24. Шкулић, М.: Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела, Досије, Београд, 2003, стр. 80.
 25. Шуловић, З.: Узраст малолетника као услов њихове кривичноправне одговорности, Зборник радова, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2008, стр. 101– 108.
 26. Convention on the Rights of the Child, усвојена од Генералне скупштине УН Резолуцијом број 44/25, од 20. новембра 1989. године.
 27. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of

Компоненте узраста и старосне границе у малољетничком кривичном праву

- Juvenile Justice – The Beijing Rules, усвојена од Генералне скупштине УН Резолуцијом број 40/33 од 29. новембра 1985. године.
28. Kaznenski zakonik (Uradni list RS, št. 63/1994,70/1994-попр., 23/1999-KZ-A, 40/2004-KZ-B, 95/2004-UPB1).
 29. Kaznenski zakonik (Uradni list RS, št. 55/2008).
 30. Закон за малолетничка правда (Службени весник на Република Македонија, број 87/2007, 103/2008, 161/2008 и 145/2010).
 31. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку (Службени гласник Републике Српске, број 13/10; 61/13).
 32. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (Службени гласник Републике Србије, број 85/05).
 33. Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку (Службени лист Црне Горе, број 64/2011).
 34. Закон о судовима за младеж Републике Хрватске (Народне новине Републике Хрватске, број 111/97, 27/98 и 12/2002).

AGE COMPONENTS AND AGE LIMITS IN JUVENILE CRIMINAL LAW

Nikolina Grbic Pavlovic, Ph.D.

College of Internal Affairs

Banja Luka

Abstract: A juvenile is a person in a certain age, having specific biological and physical characteristics, differing from children and adults in the level of emotional and intellectual maturity. The term 'juvenile' is in close connection to criminal and legal matters of anti-social behaviour of adolescents. In criminal law (as well as offence law), it is most often determined using age limitations of perpetrators. Since age is used as a determinant in deciding whether a person will be charged for a committed criminal offence, in what kind of procedure and the possible sanctions, this paper will provide basic facts about the term juvenile (both in international documents and local regulations), and then determine the age components and provide age limits of juveniles in comparative juvenile criminal and legal systems. In the end, the term juvenile and age limits of juvenility in juvenile criminal law of Republic of Srpska will be determined.

Key words: juveniles, age limits.